

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Клара Асенова Тонева**

на дисертацията на

Диана Стефанова Костова

докторант към Катедра „Историческо и систематическо богословие” на Богословския факултет при СУ „Св. Климент Охридски”

На тема: **Църквата и масонството в България през първата половина на XX век (богословско-апологетично изследване)**

за получаване на ОНС „доктор по богословие“ в Професионално направление 2.4. „Религия и теология“, научна специалност „Християнска апологетика“.

Научен ръководител: доц. д-р Димо Пенков.

Тази рецензия е изготвена и представена след решение на Факултетния съвет на Богословски факултет от 19.03.2019 г., протокол № 9 и последваща заповед на Ректора № РД 38-184 от 02.04.2019 г. и въз основа на Протокол № 1 от заседание на научно жури от 05.04.2019 г.

Сведение за докторанта и докторантурата:

От юли 2013 г. Диана Костова има магистърска степен от Югозападен университет "Неофит Рилски", Благоевград, програма "Национална сигурност". Спечелила е първо място в конкурс за есе на тема "Европейската ценност на България", организиран по повод Европейската година на международния диалог и официалното откриване на информационен център Europe Direct - Благоевград.

От 5 януари 2016 г. е докторант към Богословския факултет на СУ "Св. Климент Охридски".

Темата на дисертацията ѝ е „*Църквата и масонството в България през първата половина на XX век (богословско-апологетично изследване)*”, а неин научен ръководител е доц. д-р Димо Пенков.

Докторантката е изпълнила успешно индивидуалния си план и е отчислена с право на защита до 26 юли 2019 г.

Данни за дисертацията и автореферата:

Дисертационният труд обема 269 страници, които включват *Пояснителен списък на основните термини, Списък на съкращенията, Предговор, Увод, 4 глави, Заключение, Използвана литература, 11 приложения и Таблица*. Научно-текстовият апарат съдържа 665 бележки под линия, приложени са разнообразни български и чуждоезични литературни източници.

Авторефератът отговаря на изискванията, разграничават се основните проблемни ядра в дисертацията по глави и са посочени научни приноси на изследването.

В *Предговора* докторантката конкретизира, че трудът ѝ е насочен към „доста парлива“ тема – отношението Църква-масонство (с. 8), която е „недоизяснена, недоосветлена, дори недостъпна като информация“. Твърдението, според което сред членовете на висшия клир на Българската православна църква (БПЦ) има и масони, е втората причина за избора на Диана Костова. Определението за масонството като авангард на „религията на антихриста“ (с. 10) е сполучливо, като докторантката е отбелязала тревожния факт, че заслепявайки ума на невярващите (2 Кор. 4:4), то се опитва да прелъсти дори избраните (Мат. 24:24).

В *Увода* Диана Костова насочва вниманието си към българската богословска, филологическа и изследователска мисъл, стигайки закономерно до заключението, че „масонството не е религия“ (с. 15). Прави много добро впечатление богатството на основните източници, сред които на първо място са творенията на ред наши мислители, следвани от руски и англоезични издания, и от периодичен печат.

Докторантката аргументира актуалността на труда си, заявявайки, че „липсва ясно, точно, коректно и еднозначно становище от страна на Българската православна църква относно свободното зидарство, което затруднява изследването на тази деликатна тема“ (с. 15).

В *Първа глава* е направен опит за разкриване на същността и свойствата на Църквата като Тяло Христово, което е изпълнено от Светия Дух. Разгледан е историческият път на Българската православна църква, подчертана е ролята ѝ на пазителка на националните традиции и дух, открито е и мястото, което тя заема относно изграждането и съхраняването на православната духовност на българския народ.

Втора глава е посветена на произхода, същността и принципите на действие на масонството. Авторката дава информацията вещо и задълбочено, поднася я по увлекателен начин, акцентирайки и върху любопитни факти, като например ритуалността, развитието на световното масонство и поместения списък с изповядващи го личности. Докторантката успява да покаже, че свободното зидарство е алогичен микс от учения, култове и религии. Най-съществена може би за цялата дисертация е т. 2, която е опит за сравнителен анализ с християнството, но поражда въпроса – не е ли по-уместно той да е в Четвърта глава, а тук, във Втора, да се поднесе информация само за масонството.

Трета глава изследва проникването и разпространението на масонството в България до първата половина на ХХ в. Прави добро впечатление сериозността и полезността на анализа, който е едно от достоинства на разработката. Несъмнен интерес предизвиква т. 2, която е посветена на видни представители на българското масонство. Предложен е списък на наши масони, представители на православния клир, в т.ч. богослови, хора, получили образованието си в богословски институции, както и такива, които имат отношение към БПЦ в посочения период.

Четвърта глава, която е именувана „Отношението на Църквата към масонството”, съдържа три параграфа с различна „тежест” – първият, основополагащ за изследването, разглежда различията между масонството и православието, а другите два предлагат по-скоро исторически сведения във връзка с отношението на Римокатолическата църква и на българските православни среди към масонството.

Несъмнено достойнство на дисертацията е обективният анализ на публичните спекулации спрямо видни наши дейци, че те са едновременно и част от Православната църква, и свободнотидарски последователи (с. 194сл.). Важен е и последващият размисъл върху един от най-сериозните въпроси – защо вярващият (предимно интелигентният) християнин предпочита масонството. Авторката предлага, от една страна, исторически обусловени отговори, а от втора - обръща взор към днешната модерност и присъщото ѝ религиозно невежество.

Заклучението е синтезирано и ясно: „В Църквата има това, което няма в масонството, и това е Божията нетварна благодат” (с. 226). Докторантката е направила съответните изводи (дума, механично пропусната на с. 224).

Използваната литература показва научна осведоменост и добро познаване на библиографията. Прави впечатление отличната работа на Диана Костова с архивни материали, като несъмнено са положени усилия за достъп до някои от тях. Налице е и отношението ѝ към българската богословска школа и позоваването на традициите, обръщайки се към творчеството на видни наши духовници и мислители.

Изводи и препоръки:

Диана Костова добросъвестно се е съобразила с повечето от препоръките, направени от колегите по време на вътрешното обсъждане, което се е отразило положително на дисертацията ѝ. И все пак, имам няколко забележки:

- Така предложеният труд с неговата структура и съдържание не е апологетично-богословско изследване. Това проличава още от заявената трета основна задача, според която Диана Костова иска чрез сравнителен анализ на масонството и Църквата да покаже „какво в действителност е свободното тидарство» (с. 16). По-надолу докторантката отново сочи целта на изследването си: чрез направения анализ да покаже „какво в действителност е масонството”. Така формулирани обаче, аналогичните задача и цел изключват богословския

анализ, който трябва да показва категоричната несъвместимост на масонството с християнството.

- Втора глава, както посочих, разглежда произхода, същността и принципите на действие на масонството. Прави впечатление обаче, че т. 2 всъщност е една от централните в цялата дисертация и е опит за сравнителен анализ с християнството: още в началото са предложени възраженията на архим. Сапунджиев и Иван Богданов (с. 72-73), по-нататък въпросът - срещу кого се борят масоните - е осветлен и от християнска гледна точка (О. Платонов, с. 77), а братството (с. 79), спомоществувателността (с. 80-81), дарителството (с. 85-86), свободата и осъзнатия избор (с. 87сл.), толерантността (с. 93) също са сравнени с православно учение.

Следователно дисертацията има два базисни центъра – т. 2 от Втора глава и т. 1 от Четвърта глава. При предложената структура те не са обединени, стоят разпокъсано и така обезсмислят същността на апологетично-богословския анализ.

- В Първа глава, посветена на Църквата, на с. 62 неочаквано се появява обемист пасаж за масонството: „Подобна е и тенденцията при свободното зидарство – там липсва духът...”, и едва след това авторката уточнява, че произходът и същността му ще бъдат проследени в следващата глава на изследването.

- Налице са множество пунктуационни грешки и смислови неточности, което вероятно се дължи на факта, че не е направен цялостен внимателен прочит след преработването на текста.

Научни приноси:

Имам сериозни възражения във връзка с предложените „Основни приносни моменти на дисертацията” (с. 42). Съгласявам се само с т. 2, а именно, че е проведено „обследване на архивни материали по темата за свободното зидарство, които се публикуват за първи път”.

Дисертацията не е „първото самостоятелно богословско-апологетично изследване” и на този етап не може да послужи „като добра основа за

последващи научни разработки по темата» (т. 1). Използваните научни хипотези (т. 3) и посочването на приложенията (т. 4) са неотменна част на всяка дисертация и не следва да бъдат сочени за приноси. Амбициозно, но несериозно за мен, е твърдението в т. 5, че «дисертационният труд може да бъде използван като добра основа за разработване на лекционни курсове и специализирани курсове...».

Публикации:

Масонството през погледа на Православието. – В. Православие – традиция и съвременност. Т. IV. Пловдив, 2018, с. 37-48; Свободнотворчески измерения на християнския символ на кръста. – В: Библиотека, бр. 5/2018, с. 69-80; Символът на водата в езическите религиозни традиции, Християнството, Исляма и в светогледната система на масонството. Под печат.

Заключение:

Дисертационният труд е по-скоро с научно-популярна насоченост. Несъмнено има любопитно и ценно съдържание, но и необходимост от богословско обогатяване и задълбочаване.

Засега не препоръчвам издаването на творбата, но на по-късен етап това е възможно, след като текстът претърпи генерални промени в структурата и съдържанието си.

Като имам предвид вложения труд, липсата на опит в апологетично-богословските изследвания и заявеното желание на докторантката да се вслушва в критиките и да обогатява знанията си, отчитам, че работата ѝ има своите преодолими слабости, но и несъмнени достойнства. Ето защо намирам достатъчно основания да оценя положително дисертацията на Диана Костова и при успешно проведена защита ще гласувам с „да“ за присъждането на ОНС „доктор по богословие“.

28 май 2019 г.

София

доц. д-р Клара Тонева